

JULKLAPPAR OCH GEMENSKAP

BARNS PERSPEKTIV PÅ JULEN

AV LINA MIDHOLM

*Och sen på julafton kom släkten. Vi var inte så många. Det var bara jag, min mamma, pappa och storebror, mormor och morfar, farmor och farfar och så min farbror. Först så pratade alla med varandra. Och så sen åt vi all julmaten. Och sen så när vi hade ätit så började alla prata igen. Så beskriver en tioårig pojke sin jul. Hans berättelse är en av många som har samlats in av Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg. Materialet består av olika delar, däribland uppsatser skrivna av elever i årskurs fyra till sex i tjugofem västsvenska skolor. Några är långa med teckningar till, andra bara några få rader. Här har barnen berättat om vad de gjorde julen 2004, vad som hände, var de var någonstans och vilka de firade med. För att alla skulle kunna känna att de bidrog med något utformades även enkäten *Tio frågor om julen*. Där bad vi dem nämna tre saker som de tycker är viktigast med julen.*

SLÄKTEN OCH PAKETEN

Julklappar, presenter, paket, att få paket, vänta på julklapparna, öppna paket. Inte helt förvånande är det julklapparna som dominerar bland svaren. Cirka trettio procent av skolbarnen har skrivit julklappar som nummer ett av vad de tycker är viktigast med julen,

Ett par av de saker som barnen beskriver som viktiga för julen är många paket och att granen är klädd. Teckning av en tioårig flicka julen 2004, DAG/Institutet för språk och folkminnen.

eller som en pojke formulerar det: ”1. Paket 2. Paketen 3. Paketerna”. Men samtidigt är det flera som beskriver hur viktigt det är att ge: ”Att man får göra folk glada genom julklappar”, ”Att ge bort julklappar till dom man tycker om” och ”Det viktigaste är inte att få utan att ge” är några exempel. Och en flicka berättar att hon tycker om att ”se dom andras glada ansikten när dom öppnar paketet från mig”.

Etnologen Barbro Johansson menar att det genom gåvor ställs ett outtalat krav på barn att de måste visa uppskattning och tacksamhet. Genom gåvor knyter föräldrarna barnen till sig och barnen känner att de förväntas vara överraskade och glada. Julklappar är ett typexempel på detta. Men kanske är det istället så att barnen tror att de förväntas tycka att julklapparna är viktigast, fast de i själva verket tycker att det är gemenskapen. Vid

skilsmässor är det kanske också så att julklapparna blir en sorts kompensation – och ett sätt för föräldrarna att konkurrera om barnets gunst. En pojke berättar så här om sin jul:

Jag var hos pappa i år. Jag fick 2250 kr, kläder, godis. Sen åt vi mat. Vi åt skinka och macka och pålägg. Dagen efter åkte jag hem till min mormor och morfar och firade jul också. Där åt vi. Vi åt skinka och köttbullar. Och sen öppnade vi julklappar och jag fick 1500 kr och kläder och Laser Dome pistoler. Man får en stöt i fall man träffar. Sen åkte vi hem.

Men överraskande nog är det många som inte berör julklappar över huvud taget. Flera av barnen nämner varken tomte eller klappar bland de tre punkterna. De anger istället familj, släkt och gemenskap. En pojke tycker att det viktigaste med julen är att ha trevligt, att ha kul, att vara med familjen, en annan anser att det är maten, glädjen och släktsamlingen. En tolvårig flicka menar att familjen, glädjen och slakten är bäst. Och en annan flicka vill att det ska vara mysigt, roligt och att man ska vara tillsammans. En tredje säger att familjen, slakten och snön är viktigast. Att få en bra jul, bli nöjd och ha julgran, fira jul, vara med familjen och att umgås, vara glad, snäll och att ha trevligt är andra saker som barnen nämner. För en

pojke i årskurs fem är familjen, Jesu födelse samt vänskap det mest betydelsefulla. En flicka vill vara med familjen, att alla är glada och att alla har någonstans att fira jul. Två flickor i årskurs fyra tycker att det viktigaste med julen är vänskapen, familjen, glädjen. Alla ska vara friska och lyckliga. Kärlek, längtan och vänskap är ord som återkommer.

I barnens uppsatser märks också tydligt hur viktiga människor och gemenskap är för julfirandet, flera av barnen skriver om hur slakten samlas på julafton. Följande utdrag, hämtade från berättelser av tre elever i olika skolor, visar att besök av och hos släktingar upplevs som ett både självklart och uppskattat inslag i julfirandet:

Där jag och min familj firar jul, är hos min morbror. Där är alla mina släktingar. Att fira jul utan dom vore inte samma sak.

På förmiddagen var vi hos mormor. Där fanns: kusinerna, mormor, mostrar, pappa, mamma och jag. Sedan gick vi till morfar som bor på ålderdomshem. På eftermiddagen var vi hos far-mor och farfar. Där fanns: kusiner, farbröder, farmor och farfar, mamma, pappa och jag.

Det bästa med julen är nog att man får vara tillsammans med slakten. Julen är verkligen bäst! Helt klart!

En pojke skriver ”Min jul var ganska bra. Jag har umgåtts med mina nära och kära.” En annan ”Min jul var rolig och trevlig. Jag och mamma var hemma och firade jul tillsammans bara hon och jag.”

UMGÄNGE OCH GEMENSKAP

Tradition och kontinuitet i umgänge och gemenskap är något som blir extra viktigt i juletiden och ett mönster som bryts just vid jul kan bli väldigt påtagligt, till exempel om någon nära gått bort. En flicka i årskurs fyra skriver om saknaden efter morfar som dog i samband med julen och en pojke om att ”problemet var att gammelmorfar hann aldrig leva till julen”. Även skilsmässor och nya familjebildningar blir tydligare vid jul. Barnen fick frågan om vilka de firar jul tillsammans med och i uppsatserna finns flera berättelser om alla människor de ska träffa och alla ställen som de ska hinna med att besöka – ibland handlar det om fyra, fem platser under självaste julafton. En flicka berättar att hon och hennes lillasyster firade julaftonsmorgon med pappa, hans fästmo och hennes två barn.

När vi vaknade på morgonen sprang alla barnen ut till julgranen. Där var det fullt med julklappar (...) Sen åkte vi till min farmor och farfar. Där åt vi ett julbord med bland annat julskinka, köttbullar, prinskorv, sill, Janssons frestelse, potatis och pudding. Sen delade vi ut julklappar. Där fick jag en jul-säck och en massa prydnadstomtar.

Därefter fortsatte julafton hemma hos flickans mormor och hennes kille. Där träffade hon också sin mamma, hennes kille och hans dotter. Tillsammans tittade alla på Kalle Anka. ”Efter det så åt vi julbord igen. Fast det gick allt ner ändå! Sen efter en stund så skulle vi äntligen öppna julklappar. Jag fick ’typ tusen’.”

Att föräldrarna är skilda kan kanske innebära att traditioner upplevs som än betydelsefullare och att stor vikt läggs vid att det blir som det brukar hos mamma respektive pappa.

Den 23 december spelar jag alltid bandy med pappa. När vi är klara så går vi in och fikar. Varannan jul är jag hos pappa och varannan hos mamma. Hos pappa: Alltid när jag vaknar så ligger det ett snöre på golvet. Jag följer det till änden där ligger det ett paket. Sen äter vi frukost som består av varm choklad, ägg, mackor och yogi. Kl. 12:00 så åker vi upp till farmor (...) Hos mamma: På morgonen så öppnar mina syskon några paket. Sen äter vi mackor och varm choklad. Vi gör oss i ordning och åker till mormor och morfar.

Julen är en tid då det blir väldigt tydligt hur viktigt det är att allting blir rätt, att alla mår bra och att ingen får känna sig utanför. I enkäten frågades även om det var något som var tråkigt eller jobbigt med julen. På detta svarar en flicka i årskurs fem att ”alla vill så mycket men det blir inte alltid som man har tänkt sig.” En annan flicka tycker att det är jobbigt ”ifall man är många kan det bli väldigt gapigt” och en pojke skriver att han tycker det är jobbigt att hans föräldrar ibland måste jobba under julhelgen. Samma teman återkommer på plussidan. Det är viktigt att vara tillsammans, att vara snäll, att hjälpa mamma, att ha roligt och inte vara tjurig, att man är vänner och att mamma och pappa är lediga. Att man har kul och inte bråkar, hjälper till, är snäll och glad uppger någon, kärleken, vänskapen och att ge av sitt hjärta tycker en annan. En flicka berättar att hon och hennes familj åker till kyrkan och firar jul med dem som inte har några pengar, som är ensamma och inte har någon att fira med. En annan skriver om att ha det städat och fint hemma. Hon tycker även att det är viktigt att vara snäll och att tacka för presenter och kort.

Maten återkommer i flera av svaren. En flicka tycker det viktigaste med julen är att baka pepparkakor, baka julgodis och att baka lussebullar. En pojke har skrivit skinka och spad. Nummer ett på en lista över vad som är viktigast med julen är fyllda ägg och prinskorv; på en annan rostbiff och potatis-sallad. Men även bland maten och ätandet smyger sig gemenskap och umgänge in: ”att äta maten tillsammans” och ”att äta julbord hos farfar”.

Eller som en flicka i årskurs fem skriver: ”En jul utan mat är inte mycket. På julen ska det vara stämningsfullt. Det bästa med julen är att man kan vara tillsammans.”

Vad är det viktigaste med julen? SVT:s julkalender 2004, "Allrams höjarpaket", julskinka, köttbullar och en tomte med julklappssäck. Collage av en elvaårig flicka julen 2004, DAG/Institutet för språk och folkminnen.

VAD ÄR JUL?

En pojke som tillhör Jehovas vittnen, och därför inte firar jul, berättar att det viktigaste för honom är: ”1. Att det råder frid 2. Att berätta för mina klasskompisar varför jag inte firar julen om de frågar 3. Att ha det som vanligt”. Även för en annan pojke är julafton en alldeles vanlig dag, men han är ledsen över att han inte firar jul. En tredje skriver att det tråkiga med julen är ”att när jag är ute på julen brukar inte mina kompisar vara ute för att dom firar jul”. En muslimsk flicka berättar i sin uppsats att trots att familjen inte firar jul så har de alltid fest hemma hos någon i släkten. Viktigast för henne är att äta godis och åka till kusinerna.

Skolbarnen svarar också att de inte gärna vill vara utan jullov, sovmorgon, teve, ljusstakar, musik, kyrkan, läsa julevangeliet, djuren, dansen, skicka julkort, julshowen i stallet, julpyssel, fred på jorden, julstämningen, julkalendern, att man har en gran som är klädd. En flicka tycker om tuppluren under Kalle Anka. Snö är ett återkommande tema, för en elvaårig pojke är det viktigast att: ”1. Det finns snö 2. Göra snögrotta 3. Snökrig”.

Det julfirande som beskrivits av 627 elever, antingen i form av uppsatser eller genom enkätsvar, både liknar varandra och skiljer sig åt. Vissa firar många tillsammans, andra är

betydligt färre. Ett fåtal firar inte alls. Någon får mängder av dyra klappar, en annan färre och inte lika påkostade. Någon tycker att julpynt och Jesu födelse gör julen, andra att det är julskinkan, myset och pepparkakshuset. Men trots det är det vissa saker som återkommer i berättelse efter berättelse. Julklappar och gemenskap finns på de allra flestas tre-i-topp-lista och det framstår som nästintill omöjligt att tänka sig en jul utan paket och släktingar. Och att avstå från julen över huvud taget är för de flesta inte möjligt!

Ur en elvaårig pojkes julberättelse 2004, DAG/Institutet för språk och folkminnen.

REFERENSER

Barn i konsumtionssamhället av Barbro Johansson (2005).

Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg: svar på uppropet *Hjälp oss att dokumentera julen 2004*: DAGF 310-334.

Foto: Susanne Ewert 2004, Folklivsarkivet.

INNANFÖR OCH UTANFÖR

AV ANJA PETERSEN

Det är jul eller det är *bilden* av jul. Det är mörker ute och ljus inne. En del ljus lyser visserligen upp fasader, lyfter fram buxbomens rundklippta former och framtvingar alternativa former på trädens bara grenar. Men ljuset tycks likväl dra in; locka blickar mot hus och familj. Här är det en ljusslinga som ramar in entrén; illuminöst mjukt och välkomnande. I fönstren lyser elektriska adventsljusstakar. Varmt, stämmingsfullt och inbjudande känns det. För visst ser det hemtrevligt, lockande mysigt ut? Visst ser det varmt ut, visst luktar det glögg och pepparkakor och visst kan man nästan höra nöten knäckas? Till och med det fladdrande ljuset från människors teveapparater ter sig lockande i juletider när man står där ute i mörkret. Vad är det med värme, ljus och dofter som här utifrån skapar känslor av, eller kanske illusioner om lugn,

harmoni, glädje, sammanhållning och gemenskap därinne och utanförskap därute?

Jag står här ute. Jag är inte inbjuden, jag får inte vara med. Jag har inte rätt till deras värme, ljus och gemenskap. En bil susar förbi. Huset blir det konstanta och lugna i bilden av jul och bilen blir med sina suddiga konturer stress, måsten, att räcka till, besvikelse och antiklimax. Det skapar olika meddelande i samma bild; meddelanden vi lärt oss att förknippa med julen. Gemenskap och harmoni å ena sidan, stress och besvikelse å den andra. Med i gemenskapen där inne och ute-stängd, bortglömd där ute. Eller är det kanske tvärtom? Bilen står för flykt och undkommande och huset för stelnade traditioner, tyngd och börda, inne för inestängd och ute för befriad?